

elita^{uz}

Elektron Ilmiy
Jurnal

No.2 (3)
2025

MUNDARIJA

HAKAMLIK SUDI INSTITUTINING TARIXIY NEGIZI VA NAZARIY-HUQUQIY MOHIYATI.....	2
Akrombek Mamadaliyev.....	2
ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARDAN MEDIATSIYA JARAYONLARIDA FOYDALANISHNING ISTIQBOLLARI.....	13
Jasurbek Yoqubov.....	13
XALQARO MEDIATSIYA OID XALQARO SHARTNOMALAR HAMDA DAVLATLARARO TUZILGAN BOSHQA KELISHUVLAR.....	20
Xonzodabegim Axrorova.....	20
CHET DAVLAT SUDLARI HAMDA HAKAMLIK SUDLARI QARORLARINI TAN OLISH VA IJRO ETISHNING NAZARIY-HUQUQIY ASOSLARI.....	34
Odina Turg'unova.....	34
INTERNET TARMOG'IDAGI HUQUQBUZARLIK TUSHUNCHASI VA UNING HUQUQIY TAHLILI.....	41
Bonuxon Usmonova.....	41
SPORTCHILARNING NOTO'G'RI XULQI VA HOMIYLIK SHARTNOMALARIDAGI HUQUQIY XAVFLAR.....	50
Ibrohimjon Nabijonov.....	50
DISKVALIFIKATSIYA QO'LLASH JARAYONI: TARTIB-TAOMILLAR VA ME'ZONLAR.....	57
Abdumutal Bozorboyev.....	57
SPORT SHARTNOMALARIDA NEUSTOYKA QO'LLASH ASOSLARI VA TARTIBI..	72
Nurmuhammad Bolliyev.....	72
SPORT TRANSFERLARINING XALQARO HUQUQIY BAZASI.....	77
Dilshod Norqobilov.....	77
KELAJAKNI TARTIBGA SOLISH: O'ZBEKISTON YEVROPA ITTIFOQI VA AQSHNING YURIDIK SUN'IY INTELLEKTGA YONDASHUVLARIDAN QANDAY O'RGANISHI MUMKIN?.....	88
Fazliddin Nasiridinov.....	88
CROSS-BORDER COMPLIANCE: NAVIGATING HIPAA AND GDPR IN DIGITAL HEALTH PLATFORMS.....	94
Feruzbek Madaminov.....	94

SPORTCHILARNING NOTO'G'RI XULQI VA HOMIYLIK SHARTNOMALARIDAGI HUQUQIY XAVFLAR

Ibrohimjon Nabijonov

n.ibrohimjon1996@gmail.com

Toshkent davlat yuridik universiteti
Magistratura va sirtqi ta'lim fakulteti
Sport huquqi mutaxassisligi magistranti

Annotatsiya. So'nggi yillarda sport sohasi nafaqat jismoniy faoliyat va musobaqalar bilan, balki murakkab iqtisodiy, huquqiy va axloqiy munosabatlar bilan ham chambarchas bog'liq bo'lib bormoqda. Ayniqsa, professional sportchilarning homiylik shartnomalari orqali kompaniyalar bilan tuzgan tijorat aloqalari sport marketingining ajralmas qismiga aylangan. Biroq, sportchilarning shaxsiy xulq-atvori va jamoat oldidagi obro'si ushbu shartnomalarning barqarorligi va amal qilish muddati uchun muhim omil hisoblanadi. Sportchining ommaviy axborot vositalarida, ijtimoiy tarmoqlarda yoki real hayotdagi noto'g'ri xulqi (masalan, jinoyatga aloqadorlik, axloqiy qoidalarini buzish, kamsituvchi bayonotlar) homiylik shartnomalarini bekor qilish yoki ularni qayta ko'rib chiqishga olib kelishi mumkin. Bu esa kompaniya obro'siga putur yetkazishi xavfi mavjud bo'lgan holatlarda, axloqiy bandlar orqali homiylar o'z manfaatlarini himoya qilishga harakat qiladilar.

Kalit so'zlar: sportchi xulqi, homiylik shartnomasi, axloqiy bandlar, huquqiy xavf, sport marketingi, shartnoma shartlari, imij va obro', shartnoma bekor qilinishi, xalqaro sport huquqi, axloqiy buzilishlar

Kirish

Hozirgi kunda ko'p kompaniyalar taniqli sportchilar va ularning imidjiga katta mablag' sarflashni maqul topishmoqda. Chunki odamlar, ayniqsa, sportchilarni ideal deb bilishadi va ularning faoliyatini diqqat bilan kuzatib borishadi. Professional sportchilar kompaniyalar uchun muhim va juda katta foydalar keltirishi mumkin — masalan, brendni taniqliligini oshirish orqali mahsulotlar savdosini oshirish, kompaniya va sportchining imidji o'rtasida ijobiy bog'lanish yaratgan holdauni mashxur qilish. Homiylik reklamasining o'zi savdoni deyarli 4 foizga oshirishi mumkinligi ilmiy izlanishlar orqali isbotlangan⁵⁰. Xo'sh bunday shartnomalardan sportchiga qanday foyda deyish mumkin. Javob aniq, mo'may daromad. Homiylik sportchi uchun juda ko'plab daromadlar taklif qilishadi.

Homiylik shartnomalarini belgilashda eng katta xavfni kompaniyalar o'z zimmasiga oladi. Chunki ular o'z brendlariga sportchini bog'lagan paytda o'z mahsulotlarini savdosini ham riskka qo'yishadi. Jamoatchilik brendni aynan shu sportchi orqali ko'radi va sportchining sha'niga kelgan har qanday yomon hodisa bu brendning ham imidjiga ta'sir qiladi. Shuning uchun ham garchi sportchi ko'pincha kompaniya savdosini keskin oshirishi mumkin bo'lsa-da, kompaniya har doim uning xatti-harakati va shaxsiyatini hisobga olishi kerak bo'ladi. Shu maqsadda kompaniyalar brend obro'sini himoya qilish uchun homiylik shartnomalarida kiritiladigan keng qamrovli axloqiy band (morality clause) shartlarini qo'shishga harakat qilishadi va bu bilan istalgan sportchi bilasn sodir bo'lgan nojo'ya holatda shartnomani bekor qilish huquqiga erishishadi.

⁵⁰ Стив Оленски, Как брендам следует использовать знаменитостей для рекламы, FORBES (20 июля 2016 г., 14:43), <https://www.forbes.com/sites/steveolenski/2016/07/20/howbrands-should-use-celebrities-for-endorsements/2/#3d4230426064>.

Asosiy qism

Odatda huquqshunoslar sportchi manfaatini himoya qilish maqsadida yuristlar axloqiy bandni aniqroq va qat'iy til bilan yozilishini talab qilishadi⁵¹. Bu bilan ular sportchi noaniq yoki suiste'mol qilinadigan shartnomadagi axloqiy bandlarga ko'ra bitimni bekor qilinishini oldini olishadi. Ko'pincha kompaniyalar yuqorida keltirilgan axloqiy bandlarning ikkinchi turi ya'ni nazarda tutuvchi (bevosita emas bilvosita) bandlardan foydalanishga harakat qilishadi. Chunki bir qancha vaziyatlarda homiy kompaniya axloqiy bandlarni buzgan sportchi bilan shartnomani bekor qilib oxir oqibat sportchi tomonidan sudga berilib unda yutqazgan paytlar bo'lgan. Bunga Kris Vebber ishi misol bo'ladi.

Homiylik va endorsement (reklama) shartnomalari kompaniya mahsuloti uchun qanday xavflar keltirishi mumkinligini yuqorida ko'rib chiqdik. Endi ushbu shartnomalar sportchi uchun qanday xavflar tug'dirishi mumkinligini ko'rib chiqamiz. Aytib o'tganimizdek homiylik shartnomalarda kompaniya vakillari bevosita emas balki bilvosita nazarda tutuvchi axloqiy bandlardan foydalanishadi. Bunday noaniq axloqiy bandlarga quyidagini misol qilib keltirishimiz mumkin: "Kompaniya obro'siga putur yetkazadigan har qanday xatti-harakat yoki jamoatchilikda salbiy tasavvur uyg'otuvchi sportchi tomonidan qilingan har qanday harakat, kompaniya tomonidan shartnomani bir tomonlama bekor qilinishiga sabab bo'ladi⁵²". Quyida sportchi uchun mavjuda xavflarni ko'rib chiqamiz.

⁵¹ Nike расторгает контракт с Raquiao, виновник нарушения моральных норм?, HE FASHION LAW (19 февраля 2016 г.), <http://www.thefashionlaw.com/home/nike-terminatescontract-with-aquiao-morals-clause-violation-to-blame> [далее — ЗАКОН О МОДЕ].

⁵² Дональд Р. Саймон, Обличительная речь Дона: когда сделки по поддержке идут плохо, KC MAG., <http://www.thisiskc.com/2013/02/by-don-simon-14/> (последнее посещение 25 апреля 2017 г.).

Birinchidan, shartnomani bekor bo'lish xavfi bor. Bunga oxirgi o'n yillida mashxur sportchilar bilan yuz bergan bir qancha hodisalar misol bo'la oladi. Maykel Vik⁵³, Maria Sharapova⁵⁴, Lans Armstrong⁵⁵ va Ryan Lochte kabi sportchilar omma oldida yuz bergan turli xil skandalardan so'ng endorsement shartnomalarini yo'qotgan. Bunday holatlar esa axloqiy bandlarning yanada aniq yozilishini talab etadi. Chunki sportchi uning aynan qanday harakatlari shartnomani bekor qilinishiga olib kelishi mumkinligini bilish kerak. Harajatlar doimo daromadingizni quvib yuradi. Kutilmagan holatda daromadlarining katta qismidan ayrilish sportchiga juda katta moliyaviy qiyinchiliklar keltiradi. Bunga Ryan Lochtening hayotini misol keltirilsak bo'ladi. Bu 2016-yilda Olimpiada o'yinida sodir bo'ldi. Ryan matbuotga ko'chada yuz bergan voqeani "bo'rtirib" ayib bergani ortidan ko'pchilik oldida obro'sini yo'qotdi. Natijada u "yolg'onchiga aylandi". Ushbu voqaeadan oldin u yiliga 1-3 million USD miqdorida daromad topar edi⁵⁶. Keyin u bilan tuzilgan endorsement shartnomalari bekor bo'lgandan so'ng uning daromadlari keskin tushib ketdi. Intervyuvlardan birida oylidan oylikka zo'rg'a yetib borayotgani haqida aytgan⁵⁷. Bundan tashqari uning oilaviy hayotida ham turli muommolar vujudaga kelib, oxiri 2025 yilda xotini bilan ajrashdi. Ularning o'sha paytda umumiy \$270000 USD miqdorida qarzlar mavjud

⁵³ "Football Star Michael Vick Pleads Guilty to Financing a Dogfighting Ring", EBSCO, Published in: 2022; Hayslett-McCall, Karen L.

⁵⁴ "Maria Sharapova's meldonium doping scandal, explained", Vox, by Alex Abad-Santos, Mar 9, 2016, 2:40 PM EST

⁵⁵ "Timeline of Lance Armstrong's career successes, doping allegations and final collapse", ESPN, Kelly Cohen May 22, 2020, 06:00 AM ET

⁵⁶ "Sponsors Are Dropping Ryan Lochte Left And Right" - By Joey Held on August 22, 2016 in Articles > Sports News, <https://www.celebritynetworth.com/articles/sports-news/sponsors-are-dropping-ryan-lochte-left-and-right/>

⁵⁷ "Ryan Lochte Swimming In Debt Amid Divorce Battle With Playboy Model Wife", By Brian Warner on June 6, 2025 in Articles > Entertainment - <https://www.celebritynetworth.com/articles/entertainment-articles/ryan-lochte-swimming-in-debt-amid-divorce-battle-with-playboy-model-wife/>

edi. Shunday qilib olimpiadada 12 ta medal sohibi bo'lgan Ryan birgina qilgan xatosi tufayli moliyaviy inqirozlik darajasiga tushib qoldi.

Ikkinchidan, shartnoma bekor qilinishi bilan siz osongina boshqa shartnoma qabul qilishingiz qiyin kichadi. Chunki axloqiy band bilan muommo kelib chiqqanda ko'pincha matbuotchilar xabarni kuchini oshirish uchun uni yanada bo'rtirib ko'rsatishga harakat qilishadi. Natijada uning obro'siga, shaxsiy imidjiga katta zarar yetadi. Bu esa o'z navbatida boshqa kompaniyalar bilan ham endorsement shartnomalar tuzishga to'sqinlik qiladi. Tiger Woods ishida ham oilaviy xiyonat va zo'rovonlikda ayblangan spotchi oxir oqibat aybsiz deb topildi. Lekin ba'zi kompaniyalar, AT&T, Accenture va Gatorade kabilar u bilan tuzilgan reklama shartnomalarini bekor qiladi⁵⁸. Natijada sportchi \$22 mln USD miqdorida zarar ko'rdi.

Uchinchidan, axloqiy bandlar buzilishi ba'zi hollarda sportchining keying sport karerasiga ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bunga misol qilib Mason Grinvudni ko'rsatishimiz mumkin. Bu ish 2022-yilning yanvar oyida sodir bo'lgan bo'lib, Grinvud zo'rlashga harakat qilish aybi bilan hibsga olinadi. O'sha paytlarda futbolchi 21 yosh bo'lib to'liq MU tarbiyalanuvchisi edi⁵⁹. Uning kelajagi juda yorqin edi, lekin birgina xato uni karerasiga ta'sir qildi. MU u bilan shartnomani uzaytirmadi va erkis agent sifatida klubni tark etdi. Scandaldan keyin 18 oy davomida klub o'yinlarida va mashg'ulotlarida qatnashmay turdi va oxir oqibat unit ark etdi. Asosiy omil homiylik bilan shartnomalarning bekor bo'lganligi hisoblanadi. Bu voqeadan xulosa qiladigan bo'lsak, klubga homiylik qiluvchi asosiy homiylardan biri o'yinchi bilan shartnomani uzsa bu o'yinchining klubda

⁵⁸ "Tiger Woods' sponsors silent after DUI arrest", Scott Gleeson USA TODAY Sports, May 30, 2017 - <https://www.usatoday.com/story/sports/golf/2017/05/30/tiger-woods-sponsors-silent-after-dui-arrest/102306584/#:~:text=Tiger%20Woods%20lost%20a%20plethora,currently%2C%20according%20to%20Forbes%20Magazine.>

⁵⁹ "Mason Greenwood's Manchester United case, explained" Rob Dawson, Aug 23, 2023, 03:53 PM ET - https://www.espn.com/soccer/story/_/id/38240628/mason-greenwood-man-united-exit-explained-legal-trouble-2023

qolish qolmasligiga ham ta'sir ko'rsatishi mumkin ekan. Grinvud oqlandi lekin baribir bu xolat uning sportdagi professional faoliyatiga zarar yetkazmay qolmadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, sportchilarning xulq-atvori ularning professional faoliyati va tijorat aloqalariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, homiylik shartnomalarida sportchining ommaviy imiji va axloqiy qadriyatlarga rioya qilishi muhim ahamiyatga ega. Shu sababli, ko'plab shartnomalarda axloqiy bandlar (morality clauses) mavjud bo'lib, ular orqali homiylar o'z biznes manfaatlarini himoya qilishga harakat qiladilar. Sportchining axloqiy buzilishi shartnoma bekor qilinishiga, imijga putur yetishiga va moliyaviy yo'qotishlarga olib kelishi mumkin.

Tahlillar shuni ko'rsatmoqdaki, bugungi global sport industriyasida axloqiy me'yorlar shunchaki axloqiy talab emas, balki huquqiy mas'uliyat darajasiga ko'tarilgan. Shu bois, O'zbekiston sport qonunchiligida ham bu yo'nalishda huquqiy normalarni takomillashtirish, axloqiy bandlarning aniq va izchil ifodalangan modellarini ishlab chiqish zarur. Bu nafaqat sportchilarni, balki homiylar, federatsiyalar va sport tashkilotlarini ham huquqiy xavflardan himoya qilishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Стив Оленски, Как брендам следует использовать знаменитостей для рекламы, FORBES (20 июля 2016 г., 14:43), <https://www.forbes.com/sites/steveolenski/2016/07/20/howbrands-should-use-celebrities-for-endorsements/2/#3d4230426064>
2. Nike расторгает контракт с Раquiao, виновник нарушения моральных норм?, HE FASHION LAW (19 февраля 2016 г.),

<http://www.thefashionlaw.com/>

[com/hoenike-terminatescontract-with-aquiao-morals-clause-violation-to-blame](http://www.thefashionlaw.com/hoenike-terminatescontract-with-aquiao-morals-clause-violation-to-blame)

3. Дональд Р. Саймон, Обличительная речь Дона: когда сделки по поддержке идут плохо, KC MAG., <http://www.thisiskc.com/2013/02/by-don-simon-14/> (последнее посещение 25 апреля 2017 г.).

4. “Football Star Michael Vick Pleads Guilty to Financing a Dogfighting Ring”, EBSCO, Published in: 2022; Hayslett-McCall, Karen L.

5. “Maria Sharapova’s meldonium doping scandal, explained”, Vox, by Alex Abad-Santos, Mar 9, 2016, 2:40 PM EST

6. “Timeline of Lance Armstrong's career successes, doping allegations and final collapse”, ESPN, Kelly Cohen, May 22, 2020, 06:00 AM ET

7. “Sponsors Are Dropping Ryan Lochte Left And Right” - By Joey Held on August 22, 2016 in Articles › Sports News,

<https://www.celebritynetworth.com/articles/sports-news/sponsors-are-dropping-ryan-lochte-left-and-right/>

8. “Ryan Lochte Swimming In Debt Amid Divorce Battle With Playboy Model Wife”, By Brian Warner on June 6, 2025 in Articles › Entertainment - <https://www.celebritynetworth.com/articles/entertainment-articles/ryan-lochte-swimming-in-debt-amid-divorce-battle-with-playboy-model-wife/>

9. “Tiger Woods' sponsors silent after DUI arrest”, Scott GleesonUSA TODAY Sports, May 30, 2017 - <https://www.usatoday.com/story/sports/golf/2017/05/30/tiger-woods-sponsors-silent-after-dui-arrest/102306584/#:~:text=Tiger%20Woods%20lost%20a%20plethora,currently%2C%20according%20to%20Forbes%20Magazine>

10. “Mason Greenwood's Manchester United case, explained” Rob Dawson, Aug 23, 2023, 03:53 PM ET - https://www.espn.com/soccer/story/_/id/38240628/mason-greenwood-manchester-united-exit-explained-legal-trouble-2023